

Lapspsiendi autonoomia ja teavitatud nõusolek

Kristi Paron
Õiguskantsleri Kantselei

31.10.2019

Kes on laps?

Lapse õiguste konventsiooni ja Eesti lastekaitseaduse järgi on lapsed kõik alla 18-aastased inimesed.

18-aastaseks saanud isikul on täielik teovõime. Alla 18-aastaselt on piiratud teovõime. Teovõime on võime teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid.

Patsiendi autonoomia

- Autonoomia on tänapäevase meditsiinieetika tuumpõhimõte.
- Autonoomia tähendab eelkõige õigust/vabadust otsustada, kuidas oma elu elada.
- Beauchamp ja Childress (2009) – austada patsiendi autonoomiat, tähendab tunnustada tema õigust oma vaadetele ja valikutele ning õigust teha otsused oma väärtustele ja vaadetele tuginedes.
- Archard (2015) räägib autonoomia kolmest elemendist – ratsionaalsus, küpsus ja sõltumatus.

Võlaõigusseaduse (VÕS) § 766

- VÕS § 766 sätestab patsiendi põhilised õigused
 - õigus saada infot (§ 766 lg 1)
 - õigus anda nõusolek või keelduda selle andmisest (§ 766 lg 3)
- Nõusoleku neli põhilist eesmärki (Euroopa Pediaatrite Ühingu Eetika Töörühm, 2003):
 - austada patsiendi autonoomiat
 - kohelda patsienti õiglaselt
 - kaitsta patsienti võimalike kahjude eest, mida ravi/sekkumine võiks põhjustada
 - jõustada patsienti osaluse ja kaasatuse kaudu

VÕS § 766 lg 3 ja 4

- Patsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes tema nõusolekul.
- Piiratud teovõimega patsiendi puhul kuuluvad § 766 lõigetes 1 ja 3 nimetatud õigused patsiendi seaduslikule esindajale niivõrd, kuivõrd patsient ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutustundeliselt kaaluma.

Lapspatsiendi nõusolek

- Lapspatsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes tema enda nõusolekul, kui ta on võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutustundeliselt kaaluma.
- Lapse kaalutusvõimet hindab tervishoiutöötaja.

Lapsatsiendi nõusolek

- Kui laps ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutus-tundeliselt kaaluma, on otsustusõigus tema vanematel (või muul seaduslikul esindajal).
- Vanemate otsust ei või siiski järgida, kui see kahjustab ilmselt lapse huve (VÕS § 766 lg 4).
- Seega on tervishoiuasutusel võimalik sellises olukorras last ravida vanemate keelust sõltumata.
- Kui arsti hinnangul on noor ise kaalutlusvõimeline, ei saa tema otsusest kõrvale kalduda.

7

Kuidas hinnata kaalutlusvõimet

- Et omada otsustusõigust peab patsient:
 - mõistma oma haiguse olemust ja tema ees seisvaid valikuid
 - mõistma talle antavat informatsiooni ja suutma teha sellest järeldusi
 - suutma saadud informatsiooni ja oma väärtushoiakute põhjal otsuse teha
 - suutma arsti oma otsusest teavitada (seda selgitada)
- Laste puhul tuleks kaalutlusvõimet hinnata põhimõtteliselt sama metoodika järgi.

8

Kaalutusvõime ja teave

- Lapse kaalutusvõime on otseselt seotud talle antava teabega. Lapsel on raske teha pädevaid otsuseid, kui teda ei ole asjakohaselt informeeritud.
- Tervishoiutöötaja peab suhtlema otse lapsega nii palju kui lapse vanust ja küpsust arvestades on võimalik.
- Lapsele tuleb selgitusi anda eakohasel viisil, abi võib olla pildi- ja videomaterjalist, samuti nuku või kaisulooma peal protseduuri ettenäitamisest.

9

Kaalutusvõime ja teave

- Euroopa Pediaatrite Ühingu eetika töörühm on öelnud, et lapsele tuleb selgitada:
 - mida plaanitakse teha
 - miks seda tuleb teha
 - mis on kavandatud protseduuri või ravi kasu ja riskid
 - mis oleks alternatiivid, sealhulgas nende kasu ja riskid
 - mis juhtub, kui midagi ette ei võeta

10

Kuidas hinnata kaalutusvõimet

- Hinnata tuleb, kas laps on kaalutusvõimeline konkreetse, tema ees seisva küsimuse otsustamiseks.
- Mida suuremad riskid otsusega kaasnevad, seda suuremat kaalutusvõimet eeldab otsuse tegemine.
- Vanus võib olla üks kriteerium, mille järgi hinnata lapse kaalutusvõimet, kuid see ei saa olla ainus. Lapsed saavutavad küpsuse ja iseseisvuse erinevas eas.
- Haiguskogemuse olulisus.

Lapse kaalutusvõime ja vanus

- On tehtud erinevaid uuringuid laste nõusolekuvõime hindamiseks.
- Hein, I.M., Troost, P.W., Broesma, A., de Vires, M.C., Daams, J.G. Ja Lindauer, R.J.L. (2015) hindasid laste võimet anda nõusolek uuringus osalemiseks: lapsed alates vanusest 11,2 olid üldiselt kompetentsed. Lapsed, kes olid nooremad kui 9,6 ei olnud kompetentsed. Kahe vanusepiiri vahel olevad lapsed olid üleminekuetapis, neil on arenenud kindlad oskused aga nende küpsus ei ole üleüldine (*pervasive*).
- Weithorn, L.A. ja Campbell, S.B. (1980) uurisid lapse võimet anda nõusolek ravis ja leidsid, et 14-aastased ei erine täiskasvanutest, mis puudutab võimet mõista ravi puuduvat teavet ja selle üle argumenteerida.

Lapse kaalutusvõime ja vanus

- Ameerika Pediaatrite Akadeemia poliitikadokument lapse teavitatud nõusoleku kohta (2016) viitab Piaget kognitiivse arengu teoorias tulenevale konkreetsete operatsioonide staadiumile lapse arengus: 7-11 eluaastat.
- Dokumendis viidatakse, et laste heakskiidu (*mitte nõusoleku*) küsimine juba alates seitsmendast eluaastast toetab noorte patsientide moraalset kasvamist ja iseseisvuse arengut.
- Eestis sätestab näiteks ravimiseaduse § 91 lg 1, et ravimi kliinilises uuringus osalemiseks peavad andma nõusoleku lapsed alates seitsmendast eluaastast.

13

Kuidas praktikas asjad käivad arstide küsitlus (11 arsti)

- Intervjuude põhjal võib öelda, et praktikas lähtuvad arstid peamiselt vanema nõusolekust. Haiglates on nõusolekuvormid sellised, et allkirja annab sõltumata lapse vanusest seaduslik esindaja.
- See ei tähenda, et lapse heakskiitu ei taotleta, enamasti soovitakse last kaasata ja teda veenda.
- VÕS § 766 regulatsioonist ollakse vähe teadlikud. Enamik küsitletutest ei teadnud, et VÕS § 766 lg 4 järgi saaks kaalutusvõimeliseks hinnatud noor anda iseseisvalt nõusoleku oma raviks.
- Vahe näib olevat on ambulatoorsel ja statsionaarsel arstiabil. Perearstid on altimad vanema lapse (teismelise) puhul ka ainult tema nõusolekust lähtuma.

14

Arstide küsitlus mis vanuses on laps kaalutlusvõimeline VÕS mõttes

- Enamus küsitletud arste pakkus selliseks vanuseks 16
 - „Võib-olla see vanus on 16, kui nad hakkavad teisme-east välja kasvama. Aga on ka erandeid. Mul on 7-8 aastaseid patsiente, kellel on kindlad väärtused, nad saavad aru, et nemad seisavad enda tervise eest. Ja mõnikord on laps adekvaatsem kui tema vanemad.“
 - „Ei ole sellist vanust. Kõik oleneb sellest, mida ma selle lapsega tegema hakkam – kas vereproovi või midagi muud.“
 - „Ma arvan, et see on põhikooli lõpp, 14 – 15, no 16 kindlasti.“ Sama arst lapse otsustusvõime kohta: „See algab tublis lasteaia vanuses, no kuuene mõtleb täitsa kaasa, temaga on võimalik rääkida kui partneriga. Alati on erandeid.“
 - „16-aastane on kindlasti täiesti kaalumisevõimeline. Ma suhtlen temaga nagu täiskasvanuga.“

Arstide küsitlus kuidas laps nõusse saada

- „Veenmise kunst on peamine.“
- „Lapsega tuleb saavutada usalduslik side ja vahel on nii, et tuleb mõne teise arstiga proovida. Ja vahel on nii, et räägid ainult lapsega ja käivad mitu korda ja räägimegi senikaua, kuni ta on nõus.“
- „Vahel oleme teinud ettepaneku, et laps tuleb arsti juurde teise vanemaga või näiteks vanavanemaga ja olukord on hoopis teine.“
- „Kui laps ei ole nõus, siis ta ei ole nõus ja me ei saa teda läbi vaadata. Vahel on nii, et ta käib minu juures mitu korda, seni kuni ta on nõus läbivaatusega. Lõpuks harjub minuga ära ja on nõus.“ (günekoloog)
- „Paluksin lapsevanemate abi lapse veenmisel. Vanematel on siin suur roll.“

Laste küsitlus (24 last)

Mida lapsed soovivad:

- et arstid ja õed oleks sõbralikud (sõbralik on selline arst, kes ei ole kuri ja kes lohutab). Teismelised tahavad, et arstid oleks noortepärased ja oskaks noortega suhelda
- et arstid ja õed oleks mõistvad, mitte hukkamõistvad
- et tuntaks huvi nende ja nende tegemiste vastu (kool, hobid jne)
- teismelistele on oluline privaatsus, kõikidesse teemadesse ei soovita vanemaid pühendada (15- aastane tüdruk: „Kui ma olin 15 ja käisin naistearsti juures koos emaga, siis arst küsis seksuaalelu kohta ja ma ei tahtnud ema ees vastata“)

17

Laste küsitlus Selgitamine ja nõusolek

- Enamus lapsi soovib, et arstid räägiksid nendega otse, sõbralikul viisil ja nii, et nad saaks aru. Kõik nooremad lapsed ütlesid, et nad ei saa vahel aru, mida arst räägib ja peavad pärast vanematelt küsima.
- Lapsed on tihti kogenud, et neile pole piisavalt või üldse selgitatud.
- Ükski küsitatud lastest ei mäletanud, et neilt oleks otseselt nõusolekut küsitud. See ei tähenda, et arstid ei otsiks laste heakskiitu. Vahel võib nõusoleku küsimine väljenduda ka valikute andmises või veenmises, mida lapsed ei taju nõusoleku küsimisena.

18

Laste küsitlus (teismelised) Nõusolekuvõime

- Kõik küsitletud noored (vanuses 15 – 17) leidsid, et neil peaks olema õigus otsustada oma tervise üle iseseisvalt ja et nad on võimelised seda tegema. Ainult üks noor oli kahtlev.
- Samuti leidsid noored, et neil peaks olema õigus ravist keelduda.
- Väiksemate laste kohta tõid noored välja, et nende otsuseid võib varjutada hirm ja nad keelduks mõnest protseduurist või operatsioonist ainult sellepärast, et nad kardavad, mitte et see oleks kaalutletud otsus.

Vanemate küsitlus (15 vanemat)

- Lapsevanemate hinnangul võiks arstid ja õed rohkem lastega suhelda ja neid kaasata. Mida vanem on laps, seda rohkem tuleks teda kaasata.
- Samas ei leia vanemad, et nõusolekut tuleks küsida väga väikestelt lastelt. Samuti ei ole vanemad veendunud, et lapsed suudaks alati teha kaalutletud otsuseid.
- Enamik vanematest leiab, et last on võimalik veenda ja lapse veenmine on vanema ülesanne. Samuti on vanemate hinnangul nende ülesanne oma last kaitsta.
- Paljud vanemad julgustavad oma teismelisi lapsi üksi arsti juures käima.

www.oiguskantsler.ee

